

A Comparative Analysis of the Weight of Urban Design Components Affecting Happiness in Two Contrasting Urban Contexts of Qom City: Bajak II and Pardisan Neighborhoods

Narges Ghaempanah *

PhD Candidate, Department of Urbanism,
Faculty of Art & Architecture, Bu-Ali Sina
University, Hamedan, Iran.

Mahshid Sehizadeh *

Assistant Professor, Department of Urbanism,
Faculty of Art & Architecture, Bu-Ali Sina
University, Hamedan, Iran.

Mohamadsaed Izadi

Assistant Professor, Department of Urbanism,
Faculty of Art & Architecture, Bu-Ali Sina
University, Hamedan, Iran.

1. Introduction

Urban happiness has increasingly become an interdisciplinary concern in urban design and environmental psychology. This study therefore examined how urban-design components relate to happiness in two structurally different neighborhoods of Qom, Iran: Bajak II, a gradually developed and semi-traditional neighborhood, and Pardisan, a newer, planned, and peripheral neighborhood. The study examined which urban-design components are more strongly associated with happiness in each neighborhood; how the relative importance and structural weight of these components differ; and how differences in the physical and social characteristics of the two contexts correspond to these patterns.

2. Literature Review

The study conceptualized happiness as a multidimensional outcome produced through the interaction of three systems: physical design, social interaction, and environmental perception. Ten urban-design components were selected: mobility, transportation and accessibility; security and safety; environmental quality and green space; walkability and cycling; functional diversity and neighborhood services; social interaction and civic participation; third places and happiness-making spaces;

* Corresponding Author: m.sehizadeh@basu.ac.ir

How to Cite: Ghaempanah, N; Sehizadeh, M; Saeid Izadi, M .(2026). A Comparative Analysis of the Weight of Urban Design Components Affecting Happiness in Two Contrasting Urban Contexts of Qom City: Bajak II and Pardisan Neighborhoods, *Journal Urban and Regional Development Planning*, 11 (38). 201-234.

presence and spatial dynamism; environmental perception and aesthetics; and sense of belonging and neighborhood satisfaction. The framework emphasized that these components should not be understood as isolated predictors. Rather, happiness was associated with their effective overlap and interaction at the neighborhood scale.

3. Methodology

The research was applied in purpose and quantitative in approach, using a comparative-analytical survey design. Based on Cochran's formula, 400 respondents were selected from each neighborhood, yielding a total sample of 800. A combination of cluster and simple random sampling was used. Data were collected through a researcher-developed questionnaire containing demographic questions and 30 items, with three items assigned to each of the ten components, measured on a five-point Likert scale. Internal consistency was assessed using Cronbach's alpha, with coefficients of 0.891 for Bajak II and 0.749 for Pardisan. Spearman correlation analysis was used to assess the strength and direction of associations between the ten components and happiness. Exploratory factor analysis with Varimax rotation identified the underlying structure of the indicators, while separate multiple regression models estimated the relative contribution of each component to happiness.

4. Results & Discussion

The Spearman results revealed substantially different association patterns. In Bajak II, presence and spatial dynamism had the strongest correlation with happiness ($r = 0.826$), followed by functional diversity and neighborhood services ($r = 0.814$), and walkability and cycling ($r = 0.810$). Environmental perception and aesthetics ($r = 0.760$), social interaction and civic participation ($r = 0.762$), third places and happiness-making spaces ($r = 0.748$), belonging and neighborhood satisfaction ($r = 0.759$), security and safety ($r = 0.713$), and environmental quality and green space ($r = 0.639$) showed positive associations. Mobility, transportation and accessibility had the weakest association ($r = 0.273$). In Pardisan, security and safety had the strongest correlation ($r = 0.630$), followed by social interaction and civic participation ($r = 0.585$), whereas belonging and neighborhood satisfaction had the weakest correlation ($r = 0.352$).

Exploratory factor analysis further demonstrated different structural configurations. Bajak II produced six factors explaining 59.263% of total variance. The first factor combined social relations, neighborhood services, vitality, presence, satisfaction, belonging, and related everyday environmental qualities, indicating a relatively integrated social-functional structure. Pardisan produced ten factors explaining 59.592% of total variance. The first factor emphasized social interaction, women's security, children's play safety, participation, neighborhood happiness, child presence, and satisfaction, while other factors grouped lighting and green-space

conditions, third-place spaces, daily services and aesthetics, mobility and parking, children's recreation, neighborhood support and vitality, walkability, pavement quality, and furniture, green space, and nighttime safety. Two items (satisfaction with the quantity and quality of public transportation and neighborhood cleanliness) did not achieve acceptable factor loadings in Pardisan.

Regression results showed a different hierarchy. In Bajak II, the highest standardized beta coefficients were environmental perception and aesthetics ($\beta = 0.178$), environmental quality and green space ($\beta = 0.156$), and walkability and cycling ($\beta = 0.151$); the lowest were belonging and neighborhood satisfaction ($\beta = 0.124$) and mobility, transportation and accessibility ($\beta = 0.102$). In Pardisan, the highest coefficients were environmental quality and green space ($\beta = 0.198$), walkability and cycling ($\beta = 0.193$), and presence and spatial dynamism ($\beta = 0.192$), while the lowest were functional diversity and neighborhood services ($\beta = 0.163$) and belonging and neighborhood satisfaction ($\beta = 0.131$).

5. Conclusion

The findings demonstrated that the relationship between urban design and happiness is context-dependent rather than uniform. These findings provided a context-sensitive basis for neighborhood design. Bajak II exhibited a predominantly social-functional pattern and a more integrated factor structure, in which everyday services, social relations, vitality, and environmental qualities are closely interconnected. Pardisan showed a security-social pattern, together with a more differentiated factor structure in which physical and social needs appear as more distinct dimensions. The regression findings additionally indicated that aesthetic and environmental qualities have greater weight in Bajak II, whereas green-space quality and walkability have greater weight in Pardisan. Accordingly, urban-design interventions should be context-sensitive: in Pardisan, priority should be given to improving green-space quality, pedestrian continuity, lighting, perceived security, and small semi-public or third-place spaces that can support interaction. In Bajak II, priority should be given to preserving and improving environmental aesthetics, upgrading minor physical infrastructure, and maintaining functional diversity and social vitality. Overall, happiness cannot be explained by a single universal combination of urban-design factors; rather, its spatial determinants are shaped by the specific physical and social logic of each neighborhood.

Keywords: Urban Happiness, Planned Fabric, Gradual Development Fabric, Pardisan, Bajak II.

تحلیل تطبیقی وزن مؤلفه‌های طراحی شهری مؤثر بر شادی در دو بافت ناهمگون شهر قم: محله‌های باجک دوم و پردیسان

دانشجوی دکتری شهرسازی، گروه معماری و شهرسازی،
دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

نرجس قائم پناه ^{ID}

استادیار گروه معماری و شهرسازی، دانشکده هنر و معماری،
دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

مهشید صبحی‌زاده * ^{ID}

استادیار گروه معماری و شهرسازی، دانشکده هنر و معماری،
دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

محمدسعید ایزدی ^{ID}

چکیده

شادی شهری از شاخص‌های کلیدی کیفیت زندگی است. پژوهش حاضر با هدف تحلیل تطبیقی اثرگذاری مؤلفه‌های طراحی شهری مؤثر بر شادی ساکنان، دو محله ناهمگون شهر قم؛ باجک دوم (بافت شکل گرفته تدریجی) و پردیسان (بافت برنامه‌ریزی شده) را مورد بررسی قرار می‌دهد. روش تحقیق از نوع پیمایشی-تحلیلی است و داده‌ها از طریق پرسشنامه محقق ساخته، با حجم نمونه ۴۰۰ نفر در هر محله گردآوری شده و تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون همبستگی اسپیرمن، تحلیل عاملی اکتشافی و رگرسیون چندمتغیره در نرم افزار SPSS انجام شده است. نتایج نشان داد که الگوی اثرگذاری مؤلفه‌ها بر شادی در دو محله به طور معناداری متفاوت می‌باشد. طبق نتایج آزمون اسپیرمن در محله باجک دوم، مؤلفه حضورپذیری و پویایی فضا، بالاترین قدرت همبستگی را دارد و نشان دهنده اهمیت "حیات عمومی" و "سرزندگی" فضا در این بافت است درحالی که در پردیسان مؤلفه امنیت و ایمنی شهری دارای بالاترین همبستگی است در نتیجه فقدان امنیت ادراکی (به ویژه در فضاهای خلوت و شب) مانع اصلی شادی در این محله است. در تحلیل عاملی اکتشافی (EFA) نیز این امر تصدیق شد و نشان داد که ساکنان باجک دوم، مؤلفه‌ها را در یک ساختار ذهنی یکپارچه (۶ عامل) با محوریت سرمایه اجتماعی و کارکرد کالبدی درک می‌کنند. این تحلیل (EFA) در پردیسان، یک ساختار ذهنی متفرد (۱۰ عامل) با محوریت امنیت و جبران نیازهای پایه کالبدی را آشکار کرد. این تفاوت‌ها ناشی از این است که ساکنان این محله، به دنبال جبران خلاءهای کالبدی هستند، در حالی که در باجک، اولویت، حفظ مزیت‌های بصری و ارتقاء کیفی محیط‌های موجود است. نتیجه گیری نهایی تأیید می‌کند که سیاست‌های طراحی شهری باید براساس الگوی نیاز محله‌ای هدف گذاری شوند.

واژه‌های کلیدی: شادی شهری، بافت برنامه‌ریزی شده، بافت توسعه تدریجی، پردیسان، باجک دوم

این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان واکاوی و تبیین مفهوم شادی در شهر با ترجیح مؤلفه‌های طراحی شهری در بررسی تطبیقی محله‌های ناهمگون شهر قم است که با راهنمایی نویسنده دوم و سوم در دانشگاه بوعلی سینا همدان دفاع شده است.

* نویسنده مسئول: m.sehizadeh@basu.ac.ir

ضرورت و بیان مسئله

شادی شهری در دهه‌های اخیر به یکی از محورهای اصلی پژوهش‌های میان‌رشته‌ای در حوزه طراحی شهری و روان‌شناسی محیطی بدل شده است (Montgomery, 2013; Veenhoven, 2024). مطالعات نشان می‌دهد که کیفیت محیط ساخته شده نه تنها تجربه روزمره شهروندان را شکل می‌دهد، بلکه نقش مستقیم و غیر مستقیم در احساس شادی، رضایت مندی محیطی، تعاملات اجتماعی و ادراک امنیت دارد (Kytta et al., 2016; Mehta, 2019). از این رو، بررسی رابطه میان ویژگی‌های محیطی و شادی در مقیاس محله، یکی از رویکردهای علمی رو به گسترش در تحلیل کیفیت زندگی شهری محسوب می‌شود. سرزندگی و نشاط دارای دو بعد است: بعد فردی؛ که به بینش، فرهنگ و ادراک مردم وابسته است و بعد فضاهای شهری و معماری؛ این دو بعد با هم ارتباط متقابل دارند و از یکدیگر تأثیر می‌پذیرند. صراحتاً می‌توان گفت که عمده مطالعات انجام شده در زمینه شهر شاد در داخل کشور، بررسی شاخص‌های شهر شاد در فضاهای عمومی مانند بوستان‌ها، میادین و یا پیاده‌راه‌ها بوده است و تا به حال از منظر و نگاه محلیت به این موضوع پرداخته نشده است. به منظور پرکردن این شکاف در تحقیقات داخلی، پژوهشگر قصد دارد تا شاخص‌های مهم و ارجح شهر شاد در ادبیات جهانی را در مقیاس محله‌ای و در بافت و زمینه داخلی در دو محله مختلف و متمایز در شهر قم بسنجد. شهری چون قم، با ساختار فضایی ناهمگون و رشد فضایی چندوجهی، بستری منحصر به فرد برای مطالعه اثر طراحی شهری بر شادی فراهم می‌کند. دو الگوی متفاوت تولید فضا در این شهر قابل مشاهده است: ۱- بافت‌های برنامه‌ریزی شده و جدید مانند پردیسان که براساس الگوهای رسمی، سلسله مراتب معابر، کاربری‌های سازمان یافته و مداخلات دولتی شکل گرفته‌اند. ۲- بافت‌های توسعه تدریجی و نیمه سنتی مانند باجک دوم که به واسطه رشد خودبه خودی، تکامل تدریجی و شکل‌گیری بر مبنای نیازهای محلی توسعه یافته‌اند. هر دو نوع بافت، ویژگی‌های اجتماعی و کالبدی بسیار متفاوتی ایجاد می‌کنند؛ تفاوت‌هایی که احتمالاً بر اولویت مولفه‌های طراحی شهری مؤثر بر شادی و نیز شدت رابطه هر مؤلفه با

شادی اثرگذار هستند. بررسی‌های جدید نشان می‌دهد که اثر عناصر محیطی بر شادی، در بافت‌های متفاوت الزاماً یکسان نیست؛ به گونه‌ای که عوامل مؤثر در محله‌های متراکم و قدیمی با عوامل مؤثر در محله‌های جدید و برنامه‌ریزی شده تفاوت‌های چشمگیری دارند (Hoogerbrugge & Burger, 2024). با این حال، شدت اثر این مؤلفه‌ها در محله‌های ناهمگون ممکن است کاملاً متفاوت باشد؛ موضوعی که نیازمند بررسی دقیق و مبتنی بر داده است. بنابراین هدف اصلی پژوهش حاضر، سنجش و مقایسه نقش مؤلفه‌های طراحی شهری مؤثر بر شادی در دو محله با ویژگی‌های کاملاً متفاوت است: باجک دوم؛ به عنوان یک بافت توسعه تدریجی و ارگانیک، با بافت اجتماعی ریشه دار، خدمات محلی متنوع‌تر و در دسترس و همچنین دارای ساخت فضایی سنتی‌تر و پردیسان؛ که به عنوان یک بافت برنامه‌ریزی شده، جدید و اقماری، دارای ساختار رسمی و مهندسی شده، با بافت اجتماعی جوان و مهاجر و خدمات محلی کمتر و پراکنده‌تر و وابستگی بیشتر به خودرو شناخته می‌شود. این دو محله از نظر زمان شکل‌گیری، الگوی توسعه، ساختار اجتماعی، کیفیت خدمات و منطق طراحی شهری حداکثر ناهمگونی را نشان می‌دهند. این مقایسه امکان می‌دهد تا به سؤالات اصلی پژوهش پاسخ داده شود: ۱- کدام مؤلفه‌های طراحی شهری در هر محله نقش موثرتری بر شادی دارند؟ ۲- وزن و اهمیت مؤلفه‌های مؤثر بر شادی در دو بافت چه تفاوتی دارد؟ ۳- تفاوت‌های ساختاری و اجتماعی دو بافت چگونه به تفاوت در مؤلفه‌های شادی منجر شده است؟ این مقاله کمک می‌کند تا بفهمیم که شادی در شهر، محصول ترکیب واحدی از عوامل نیست؛ بلکه متأثر از منطق فضایی-اجتماعی هر بافت بوده و طراحی شهری اثرات متفاوتی در هر محیط بر جای می‌گذارد.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های نظری درباره شادی نشان داده است که شادکامی شهری محصول تعامل چند لایه از عوامل کالبدی، اجتماعی و ادراکی است. آثار مونتگومری تاکید می‌کند که

طراحی شهری انسان محور مهم‌ترین منبع شادی شهری است. وینهوون نشان می‌دهد که محله اصلی‌ترین واحد تحلیل شادی شهری است و مؤلفه‌هایی چون دسترسی، امنیت، اجتماع پذیری و کیفیت محیطی تأثیر مستقیم بر رفاه ذهنی دارند. مطالعات جدید نقش چندین عوامل را در شادی شهری برجسته کرده است: فضاهای اجتماع ساز و پاتوق‌ها (Hoogerbrug & Burger, 2024)، کیفیت فضای سبز، نور، خوانایی فضا و زیبایی شناسی مستقیم با کاهش استرس و افزایش شادی مرتبط است. (Vandenberg & custers, 2011)، احساس تعلق به مکان (Kwan & Yeung, 2023)، قابلیت پیاده روی و تنوع عملکردی (Refisch et al. 2024). امنیت و ایمنی، تعلق به مکان و انسجام اجتماعی محله (Mouratidis & Yiannakou, 2022)، دسترسی به امکانات رفاهی مانند حمل و نقل عمومی، امکانات ورزشی و هم‌چنین خیابان‌های دارای جاذبه‌های متنوع و مسیرهای قابل پیاده‌روی، برای افزایش شاخص عشق به محله اهمیت بیشتری دارد (Kourtit et al., 2022)، ارتباط مثبت و معناداری بین مشارکت اجتماعی، همبستگی ساکنان و در نهایت شادی ساکنان محله (Bekalu et al., 2022)، زندگی در یک محله امن تأثیر مثبت بالایی بر شادی خانواده خصوصاً در بین زنان دارد (Cheng, 2015)، دسترسی آسان به حمل و نقل عمومی و امکانات فرهنگی و تفریحی (okulicz-kozarzyn, 2017). مرادنژاد و کریم زاده (۱۴۰۲) بیان کردند که شاخص‌های زیست محیطی و فضای سبز اهمیت بالایی در شادی شهری دارند. قائم‌پناه و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی از شهر قم بیان کردند که کیفیت‌های بصری در محیط و زیبایی منظر و جداره‌های شهری یکی از عوامل اساسی در تصویر ذهنی مثبت اهالی نسبت به محله است. مهابادی و مختارزاده (۱۴۰۱) بیان کردند که عدم توجه به هویت، وجود کاربری‌های مورد نیاز، عدم توجه به زیباسازی، عدم ایمنی و نبود فضاهای تفریحی در محله، نقش مؤثر در کاهش میزان شادی و نشاط شهروندان دارد. ابرکار و همکاران (۱۴۰۰) بیان کردند که قابلیت پیاده روی در معابر نقش زیادی در تعاملات اجتماعی میان افراد و در نتیجه حس تعلق و شادی محیطی دارد. رضاعلی نظری و همکاران (۱۴۰۰) بیان کردند که در بین شهروندان شهر همدان، مؤلفه‌های اجتماعی -

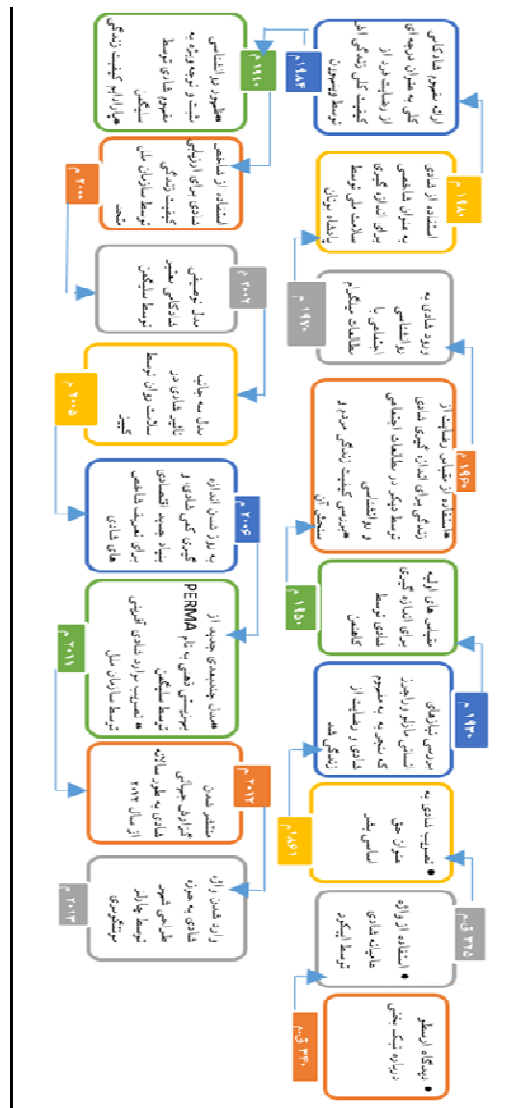
اقتصادی و زیست محیطی بیشترین تأثیر را بر میزان شادی ساکنان دارند. باقری بهشتی و لقمانی (۱۳۹۹) در پژوهشی بیان کردند که بعد کالبدی بیشترین تأثیر را در شادی و نشاط مردم و ساکنان منطقه ۲ تهران خواهد داشت و جداره‌های فعال، هماهنگی بصری و رنگ مهم‌ترین معیار هستند.

چارچوب نظری تحقیق

شادی موضوعی چند وجهی است که به طور گسترده توسط محققان فلسفه، روانشناسی و علوم اجتماعی مورد بحث قرار گرفته است و اشاره به میزان احساس رضایت فرد از زندگی خود دارد. بدیهی است که شادی تنها به مقایسه ذهنی بستگی ندارد، بلکه بر کیفیت‌های واقعی زندگی نیز متکی است. در مطالعات کیفیت زندگی، دو رویکرد عینی و ذهنی وجود دارد (lee et al, 2018) و گسترده‌ترین تمایز در بررسی کیفیت زندگی و تأثیر آن بر شادمانی جامعه، تمایز میان این دو بعد است. بنابراین می‌توان شاخص‌های شهر شاد را در دو دسته تقسیم‌بندی کرد: عواملی که به بررسی شاخص‌های عینی مانند مولفه‌های طراحی، بصری، کالبدی و ... می‌پردازند؛ و عواملی که شاخص‌های ذهنی مانند سرزندگی، احساس شادمانی، پویایی و ... را مطالعه می‌کنند. این دو دسته شاخص در مطالعات مرتبط با شادی و سرزندگی شهری مکمل یکدیگرند و باید در ارتباط با یکدیگر به کار روند. شادی عینی شامل رویکردهای روانشناختی است که به دنبال تعریف بهزیستی روانی می‌باشد و این موضوع در دهه اخیر در توسعه‌های شهری مورد توجه واقع شده است. به طور کلی مطالعات پایه این حوزه نشان از تعامل عوامل ذهنی و عینی در رسیدن به شادمانی دارد (Frey & Stutzer, 2012). تجربیات جهانی نشان می‌دهد که محرک‌های کالبدی فضای شهری عاملی کلیدی در شادمانی بوده و از طریق ایجاد فضاهایی با نشاط و سرزنده می‌توان زمینه‌ساز شادی شهروندان در مقیاسی فراتر از فضاهای عمومی و در نتیجه ارتقای سلامت روان شهروندان شد. در حقیقت می‌توان گفت رابطه دو طرفه‌ای میان شادی و

ابعاد عینی و ذهنی در فضاهای شهری وجود داشته که تقویت یکی به دیگری کمک کرده و هر کدام می‌توانند شاخصه‌ای بر دیگری باشند. مبحث شادی با آثار فیلسوفان انگلیسی به نام جرمی بنتام (۱۷۸۹) و جان استورات میل (۱۸۶۱) دچار تغییر مهمی شد و همین امر موجب شد تا در سال ۱۷۸۹ مجلس ملی فرانسه اعلامیه حقوق انسان و شهروند را تصویب کند، که بر شادی به عنوان یک حق اساسی بشر و هدف جهانی اشاره دارد. در قرن بیستم، تمرکز بر شادی وارد حوزه علوم اجتماعی و روان‌شناسی شد. افرادی مانند دینر، کانمن و سلیگمن با معرفی مفاهیمی چون بهزیستی ذهنی و روان‌شناسی مثبت‌گرا، شادی را به صورت علمی و قابل سنجش وارد ادبیات توسعه فردی و اجتماعی کردند (Seligman, 2011, 21; Layard, 2005: 32). امروزه مفهوم شادی به عنوان یکی از مؤلفه‌های کلیدی توسعه پایدار و کیفیت زندگی به شمار می‌رود. ورود شاخص‌هایی مانند شاخص جهانی شادی و شاخص زندگی بهتر گواهی بر اهمیت فزاینده این مقوله در سطح برنامه ریزی شهری، اجتماعی و اقتصادی است.

شادی و رفاه ذهنی در دهه‌های اخیر، فراتر از یک موضوع روان‌شناختی، به یک شاخص توسعه محوری در سطح برنامه ریزی ملی و شهری تبدیل شده است. این مفهوم، که برپایه ارزیابی افراد از کیفیت زندگی خود استوار است، شامل سه جزء اصلی است: رضایت از زندگی، وجود عواطف مثبت و فقدان عواطف منفی. در حوزه شهرسازی، شادی صرفاً یک متغیر اقتصادی یا فردی نیست، بلکه یک محصول اجتماعی-محیطی است که کیفیت فضاهای زندگی به طور مستقیم در خلق آن سهم دارد. مونتگومری در نظریه شهر شاد بیان می‌کند که طراحی شهری انسان‌محور، شبکه حمل و نقل پیاده‌محور و فضاهای عمومی دعوت‌کننده، محرک‌های اصلی شادی پایدار در بافت شهری هستند (Montgomery, 2013). محله نیز به دلیل مقیاس انسانی، روابط اجتماعی نزدیک‌تر و دسترسی آسان به

شکل ۱. نمودار خط زمان مفهوم شادی

فضاهای عمومی، نقش کلیدی در ارتقاء شادی دارد. مؤلفه‌هایی مانند: تعامل اجتماعی، ایمنی، تنوع فعالیت، هویت مکانی، کیفیت خدمات و فضاهای عمومی همگی از طریق ساختار محله‌ای تقویت می‌شوند (Gehl, 2010). پاتنام در نظریه سرمایه اجتماعی تاکید دارد که ارتباطات محلی، تعامل چهره به چهره و اعتماد میان همسایگان منجر به حس خوش بینی، تعلق و شادی اجتماعی می‌شود (Putnam, 2000). نظریه رضایت از مکان؛ بر ادراک فرد از کیفیت محیط، زیبایی، امنیت و دسترسی تمرکز دارد و پیوند مستقیمی با شاخص‌های شادی ذهنی دارد (Sirgy & Cornwell, 2002). نظریه تعلق مکانی؛ از سه بعد عاطفی، شناختی و رفتاری به پیوند انسان با فضا می‌پردازد. هرچه حس تعلق به مکان قوی‌تر باشد، میزان شادی نیز بیشتر است (Scannell & Gifford, 2010). در نظریه فضاهای سوم از اولدنبرگ، به نقش فضاهای غیررسمی مانند کافه‌ها، میدانچه‌ها، و پارک‌های محله‌ای در خلق شادی، هویت جمعی و پویایی اجتماعی تاکید می‌شود (Oldenburg, 1999). در نظریه فضاهای عمومی فعال از ویلیام وایت و یان گل؛ بر اساس مشاهدات میدانی، فضاهایی که حضور پذیر، خوانا، امن، متنوع و پویا هستند، بیشترین نقش را در شادی اجتماعی دارند (Whyte, 1980; Gehl, 2010). نظریه عدالت فضایی که بر برابری در توزیع خدمات شهری، فضاهای سبز و کیفیت محیطی در همه محله‌ها تاکید می‌کند (Soja, 2010; Fainstein, 2014). بر اساس نظریاتی که مطرح شد؛ شادی نتیجه برهم کنش سه نظام اصلی است: ۱- طراحی فضا ۲- تجربه ادراکی محیط ۳- کنش اجتماعی در مقیاس محله؛ که به جز لایه عینی و ذهنی که پیش‌تر مطرح شده بود، لایه سوم یعنی لایه تعاملی را بیان می‌کند. بنابراین چارچوب نظری تحقیق، با تکیه بر این سه نظام، مجموعه‌ای از مؤلفه‌های طراحی شهری مؤثر بر شادی (متغیر وابسته) را صورت بندی می‌کند که همگی در چارچوب تعامل سه گانه «کالبد-اجتماع-ادراک» عمل می‌کنند. این مؤلفه‌ها نه به صورت مجزا، بلکه در یک سیستم یکپارچه بر شادی تأثیر می‌گذارند. این

شاخص‌ها از ابعاد گوناگون به تحلیل کیفیت فضا، درک محیطی و تجربه اجتماعی شهروندان در دو محله ناهمگون شهر قم می‌پردازند.

جدول ۱. سه لایه تأثیرگذاری ۱۰ مؤلفه طراحی شهری منتخب در پژوهش

سطح تأثیر	مؤلفه‌های منتخب پژوهش	نقش در متغیر وابسته شادی
لایه کالبدی (عینی)	تحرك/دسترسی، امنیت و ایمنی، فضای سبز، قابلیت پیاده روی، تنوع عملکردی	ایجاد بستر فیزیکی برای فعالیت‌های شادی آفرین (امنیت حرکتی، دسترسی به طبیعت، خدمات)
لایه اجتماعی (تعاملی)	تعاملات اجتماعی و مشارکت، مکان سوم، حضورپذیری	تقویت روابط انسانی و کاهش انزوای اجتماعی (سرمایه اجتماعی)
لایه ادراکی (ذهنی)	زیبایی شناسی، احساس تعلق	شکل دهی به تصویر ذهنی مثبت از محله (هویت، غرور محله‌ای)

- پویایی ارتباط مؤلفه‌ها؛ در اثر ضربدری آنها تبیین می‌شود: برای مثال، امنیت (کالبدی) تنها با وجود حضورپذیری (اجتماعی) و زیبایی شناسی (ادراکی) به شادی منجر می‌شود.

حلقه‌های بازخوردی؛ بهبود پیاده روی — افزایش تعاملات — تقویت احساس تعلق — تمایل به حضور بیشتر شادی — فضای سبز باکیفیت — کاهش استرس —

افزایش مشارکت اجتماعی شادی

- نکته کلیدی پژوهش چنین است که شادی شهری در این چارچوب، حاصل هم پوشانی بهینه مؤلفه‌ها است، نه جمع جبری آن‌ها. برای مثال: یک محله با فضای سبز عالی اما نا امن (اختلال در ترکیب کالبدی-اجتماعی) شادی را کاهش می‌دهد یا طراحی زیبا بدون فضاهاى تعاملی (ضعف در پیوند ادراکی-اجتماعی) تأثیر محدودی دارد. در نتیجه طراحی شهری زمانی شادی آفرین است که بین مؤلفه‌ها در مقیاس محله (نه تک بعدی) مدیریت شود. بر اساس مرور نظریات موجود و سؤالات تحقیق، مدل نظری پژوهش

تحلیل تطبیقی وزن مؤلفه‌های طراحی شهری مؤثر بر شادی، ... قائم‌پناه و همکاران | ۲۱۳

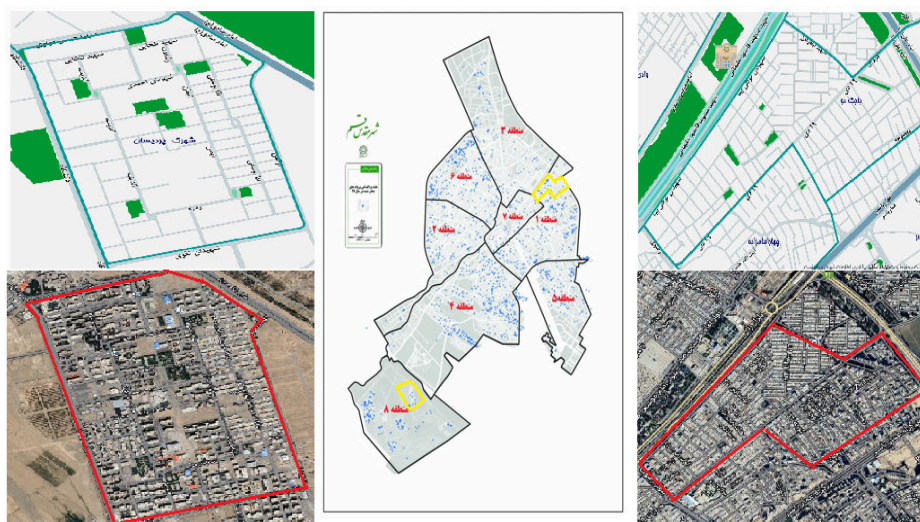
حاضر، در قالب ۱۰ مؤلفه اصلی طراحی شهری و تأثیر آنها در متغیر وابسته (شادی) تنظیم شده است. در شکل ۲ این ده مؤلفه به همراه گویه‌های مرتبط با آنها که هر کدام به عنوان یک سؤال در پرسشنامه مطرح شده‌اند، مشاهده می‌شود.

شکل ۲- چارچوب نظری تحقیق

معرفی محدوده مطالعاتی (محله‌های باجک دوم و پردیسان)

در این مطالعه، دو محله باجک دوم و پردیسان از شهر قم به عنوان نمونه‌های موردی انتخاب شدند تا تأثیرگذاری مؤلفه‌های طراحی شهری بر شادی در دو بافت با فلسفه‌های توسعه و موقعیت مکانی متفاوت مقایسه شود.

شکل ۳- معرفی محدوده مطالعاتی

محلّه باجک دوم (بافت توسعه تدریجی، تصویر سمت راست) و محلّه پردیسان (بافت برنامه ریزی شده و اقماری، تصویر سمت چپ)

محلّه باجک دوم با ۱۴۷۴۸ نفر جمعیت طبق آخرین سرشماری رسمی، یکی از محلّه‌های نسبتاً قدیمی در منطقه ۱ شهر قم با بافتی نیمه متراکم و در امتداد بافت‌های میانی توسعه یافته قرار دارد که به تدریج و در طی چند دهه، بر پایه الگوی رشد ارگانیک و نیازهای روزمره ساکنان شکل گرفته است. از این رو، ساختار کالبدی آن ترکیبی از بافت‌های ریزدانه، شبکه معابر نامنظم و فرم‌گیری طبیعی کاربری‌ها در کنار واحدهای مسکونی است. نام خیابان اصلی در این محلّه ۱۹ دی و بافت محلی در دو سمت این خیابان از میدان جهاد شروع شده و تا پل فرهنگیان امتداد دارد. از لحاظ کاربری‌های خدماتی، تجاری، فرهنگی-آموزشی و ... کاملاً اشباع شده و در تمامی ساعات شبانه روز به علت فراوانی کاربری‌های خدماتی متنوع، شاهد بارترافیکی قابل ملاحظه‌ای می‌باشیم، هم‌چنین به علت تنوع کاربری‌ها و وجود کاربری‌های شبانه روزی و فعال، جزو خیابان‌هایی با بدنه تجاری کاملاً پویا و سرزنده محسوب می‌شود. کوچه‌ها و فضاها نیمه عمومی به عنوان

عرصه‌های تعامل اجتماعی عمل می‌کنند و معابر باریک‌تر ولی پیاده‌محورتر نسبت به محله‌های جدید هستند. محله پردیسان نیز به عنوان نماینده بافت‌های جدید، برنامه‌ریزی شده و اقماری (شهرک سازی شده) شهر قم انتخاب شده است. این محله نتیجه یک سیاست توسعه شهری مدرن با تمرکز بر تأمین مسکن انبوه است. پردیسان با ۱۷۵۸۳ نفر جمعیت طبق آخرین سرشماری رسمی، در منطقه ۸ شهرداری و در قسمت جنوب غربی شهر قم قرار دارد. این محله طی دو دهه اخیر، با هدف اسکان جمعیت جدید، کارکنان دولت، طلاب و دانشجویان توسعه یافته است و ساختار کالبدی آن بر شبکه منظم معابر، کاربری‌های سازمان‌یافته و مجتمع‌های مسکونی نسبتاً بزرگ مقیاس استوار می‌باشد. در جدول زیر کاربری‌های خدماتی دو محله ملاحظه می‌شود.

جدول ۲- مقایسه کاربری‌های شاخص در دو محله مورد بررسی

عنوان کاربری	فراوانی		عنوان کاربری	فراوانی	
	پردیسان	باجک دوم		پردیسان	باجک دوم
دبستان	۸	۳	سالن آرایش و پیرایش	۷	۱۰
دبیرستان	۶	۳	آتلیه	۴	۲
آموزشگاه	۶	-	پست بانک	۳	-
کتابخانه	۱	-	بانک	۹	۱
مجتمع فرهنگی	۱	۱	پوشاک	۱۰	-
درمانگاه	۱	۲	شیرینی فروشی	۵	۲
داروخانه	۴	۲	گل فروشی	۵	-
آزمایشگاه	۱	۱	دفتر اسناد رسمی	۲	-
دندانپزشکی، رادیولوژی	۱	۱	باشگاه ورزشی	۷	۴
نانوایی	۵	۱۳	بوستان و فضای سبز	۶	۶
رستوران، فست فود، تهیه غذا	۱۴	۱۰	مسجد	۴	۳
کافی شاپ، آبمیوه بستنی	۶	۶	قصابی	۳	-
فروشگاه زنجیره‌ای	۵	-	اتاق فرار	۱	۱
ایستگاه تاکسی و اتوبوس	۹	۶	گیم نت- کافی نت	۵	۷

منبع: مشاهدات میدانی، ۱۴۰۴

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر رویکرد، کمی است. روش گردآوری داده‌ها، پیمایشی و مبتنی بر ابزار پرسشنامه است. این تحقیق یک مطالعه تطبیقی-تحلیلی است که به دنبال مقایسه و تبیین الگوی تاثیرگذاری مؤلفه‌های طراحی شهری بر متغیر وابسته شادی در دو بافت شهری ناهمگون انجام شده است. جامعه آماری پژوهش، شامل کلیه ساکنان دو محله باجک دوم و پردیسان در شهر قم است. حجم نمونه مورد نیاز برای هر محله با استفاده از فرمول کوکران ۴۰۰ نفر تعیین شد. بنابراین، مجموع حجم نمونه در این مطالعه تطبیقی ۸۰۰ نفر (۴۰۰ نفر در هر محله) می‌باشد. این حجم نمونه در مطالعات رگرسیونی و عاملی، به منظور تضمین کفایت آماری، بسیار مناسب و قوی است. روش نمونه‌گیری مورد استفاده، ترکیبی از نمونه‌گیری خوشه‌ای و نمونه‌گیری تصادفی ساده است. ابزار اصلی پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته مشتمل بر بخش دموگرافیک و ۳۰ گویه برای ده مؤلفه تحقیق (سهم هر مؤلفه ۳ سؤال) با طیف لیکرت ۵ درجه‌ای بوده است. به منظور ارزیابی اعتبار درونی و انسجام ابزار پژوهش، پس از گردآوری داده‌ها در دو محله، پایایی داخلی پرسشنامه از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ مورد سنجش قرار گرفت.

جدول ۳- مقدار آلفای کرونباخ

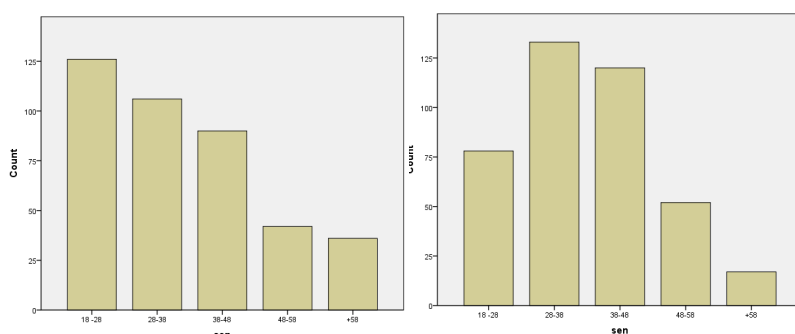
آمار پایایی محله باجک دوم		آمار پایایی محله پردیسان	
تعداد آیت‌ها	آلفای کرونباخ	تعداد آیت‌ها	آلفای کرونباخ
۱۰	۰/۸۹۱	۱۰	۰/۷۴۹

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

با مشاهده نتایج حاصل از تحلیل پایایی به استناد از معیارهای استاندارد آماری، می‌توان نتیجه گرفت که پرسشنامه در هر دو محله از همسانی درونی مطلوبی برخوردار بوده و ابزاری معتبر و قابل اتکا برای جمع‌آوری داده‌ها در دو محله محسوب می‌شود. به منظور شناسایی ساختار زیرین مؤلفه‌های طراحی شهری، تحلیل عاملی اکتشافی با روش

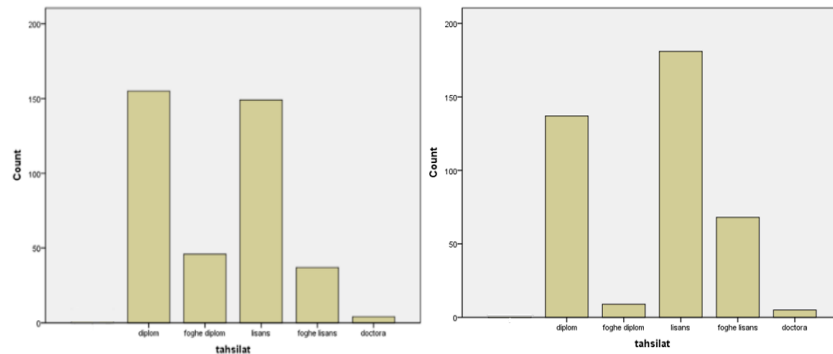
چرخش واریماکس به کار گرفته شد. همچنین برای تعیین شدت و جهت رابطه میان مؤلفه‌ها و شاخص شادی از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده گردید. برای شناسایی سهم هر مؤلفه در تبیین شادی، رگرسیون چندمتغیره به صورت جداگانه برای هر محله اجرا شد. افزون بر این، از آمارهای توصیفی و نمودار میله‌ای برای تحلیل الگوهای دموگرافیک و توزیع شادی در نمونه استفاده شد.

یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل

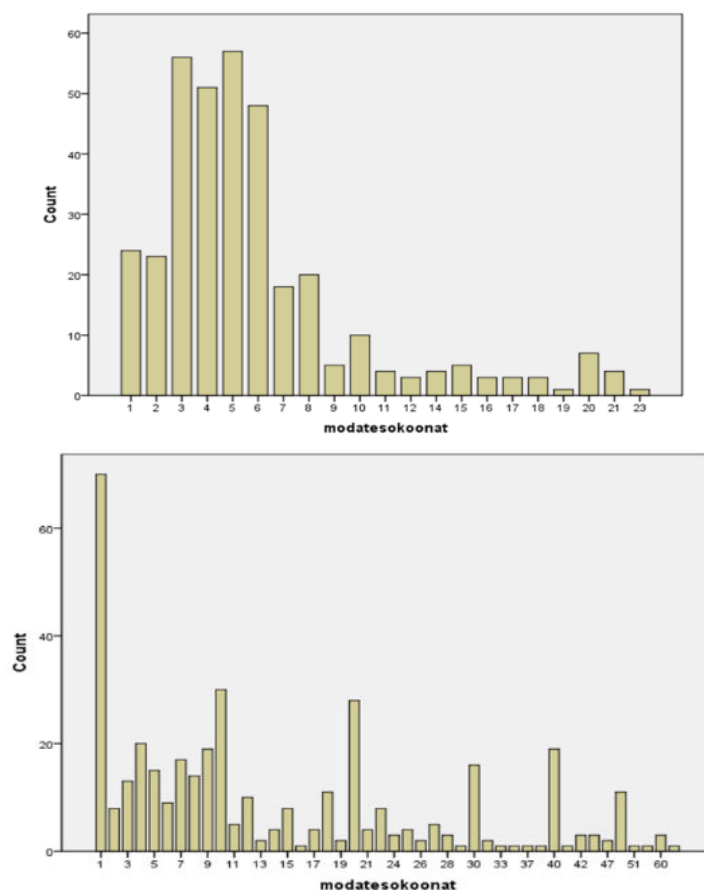
نمودار ۱. نمودار میله‌ای متغیر دموگرافیک سن در باجک دوم (سمت راست) و پردیسان (سمت چپ)

بیشترین فراوانی پاسخ دهندگان در محله باجک دوم، گروه سنی ۲۸ تا ۳۸ سال یعنی ساکنان جوان و میانسال است که معمولاً در سنین ایجاد تشکیل خانواده و بیشترین مشارکت اجتماعی قرار دارند. معمولاً این گروه سنی به مسائل مربوط به کیفیت محیط و فضاهای شهری اهمیت می‌دهند. در نمودار سمت چپ، بالاترین میانگین پاسخ دهندگان در پردیسان گروه سنی ۱۸ تا ۲۸ سال است. این الگو نشان می‌دهد که پردیسان بیشتر محل سکونت زوج‌های جوان، خانواده‌های نو سکونت و جمعیت در سن اشتغال است.

نمودار ۲- نمودار میله‌ای متغیر دموگرافیک میزان تحصیلات باجک دوم (راست) و پردیسان (سمت چپ)

در محله باجک دوم بیشترین سهم پاسخ دهندگان مربوط به گروه دارای مدرک تحصیلی لیسانس است. این ساختار دموگرافیک نشان می‌دهد که ساکنان، در ارزیابی خود از محله، احتمالاً به مولفه‌هایی چون ادراک محیطی، زیبایی‌شناسی، و مشارکت اجتماعی اهمیت بیشتری می‌دهند که در تحلیل عاملی اولیه نیز تأیید خواهد شد. در محله پردیسان، بالاترین فراوانی مربوط به گروه دیپلم است. غالب بودن سطوح میانی تحصیلی در محله‌های شهری نیمه جدید مانند پردیسان معمول است و با ساختار بازار کار شهری و گروه‌های خانوادگی جوان سازگار است.

نمودار ۳- نمودار میله‌ای متغیر مدت سکونت در باجک دوم (سمت راست) و پردیسان (سمت چپ)

هدف این نمودار مشخص کردن پایداری جمعیت نمونه در دو محله است. توزیع فراوانی محله باجک دوم به وضوح نشان می‌دهد که این محله در سال‌های اخیر جابه‌جایی جمعیت بالایی داشته است. وجود چندین قله در طول سال‌های مختلف نشان می‌دهد که الگوهای سکونت در این محله در طول زمان یکنواخت نبوده و دوره‌هایی از مهاجرت بالا داشته است. در پردیسان، بیشترین فراوانی مربوط به افرادی است که سکونت بین ۳ تا ۶

سال دارند و نشان می‌دهد که پردیسان عمدتاً محله‌ای با سکونت‌های میان مدت است. این الگو معمولاً در محله‌هایی دیده می‌شود که در دو دهه اخیر توسعه کالبدی جدیدی داشته، جابه جایی جمعیت در آن‌ها نسبتاً زیاد و ساختار محله هنوز در مرحله "جایگیری خانوارها" قرار دارد. در نتیجه ثبات اجتماعی بلندمدت هنوز شکل نگرفته و روابط اجتماعی ممکن است بیشتر حالت شبکه‌های جدید داشته باشد تا روابط دیرینه، این نکته می‌تواند در تفسیر شادی و تعلق مکانی مهم باشد.

جدول ۴- مقایسه ضرایب همبستگی اسپیرمن میان مولفه‌های طراحی شهری و شادی در دو محله

مورد بررسی

آزمون اسپیرمن	باجک دوم	پردیسان
	شادی	شادی
شادی	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰
احساس تعلق و رضایت از محله	۰/۷۵۹	۰/۳۵۲
حضورپذیری و پویایی فضا	۰/۸۲۶	۰/۵۱۱
مکان سوم و فضاهای شادی آفرین	۰/۷۴۸	۰/۵۳۸
ادراک محیطی و زیبایی شناسی	۰/۷۶۰	۰/۴۶۲
تنوع عملکردی و خدمات محله‌ای	۰/۸۱۴	۰/۵۶۵
تعامل اجتماعی و مشارکت شهروندی	۰/۷۶۲	۰/۵۸۵
قابلیت پیاده روی و دوچرخه سواری	۰/۸۱۰	۰/۵۷۴
کیفیت محیط زیست و فضای سبز	۰/۶۳۹	۰/۵۷۰
امنیت و ایمنی محله	۰/۷۱۳	۰/۶۳۰
تحرک، حمل و نقل و دسترسی	۰/۲۷۳	۰/۵۰۹

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

جدول شماره ۴ به مقایسه اولویت و قدرت رابطه مولفه‌ها (ضریب r) با شادی در دو محله مورد پژوهش می‌پردازد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، در محله باجک دوم؛ مؤلفه حضورپذیری و پویایی فضا با ضریب ۰/۸۲۶ رابطه بسیار قوی و اصلی‌ترین عامل شادی در

محلّه است اما در پردیسان؛ مؤلفه امنیت و ایمنی شهر با مقدار ۰/۶۳۰ بالاترین ضریب را دارا است. مؤلفه تنوع عملکردی و خدمات محلّه‌ای در باجک دوم با ضریب ۰/۸۱۴ در رتبه دوم قرار دارد. ضعیف‌ترین رابطه در میان تمام مؤلفه‌ها در باجک دوم، مؤلفه تحرک، حمل و نقل و دسترسی با ضریب ۰/۲۷۳ است. در پردیسان نیز مؤلفه تعامل اجتماعی و مشارکت شهروندی با ضریب ۰/۵۸۵ در رتبه دوم قرار دارد و ضعیف‌ترین رابطه در میان تمام مؤلفه‌ها در پردیسان، مؤلفه احساس تعلق و رضایت از محلّه با ضریب ۰/۳۵۲ است.

جدول ۵- تحلیل عاملی چرخش یافته برای محلّه باجک دوم

عامل						گویه‌ها
۶	۵	۴	۳	۲	۱	
-۰/۱۷۲	-۰/۷۸۱	-۰/۱۷۹	-۰/۰۶۵	۰/۰۰۱	-۰/۰۲۰	تحرک، حمل و نقل و دسترسی
۰/۱۶۸	-۰/۷۵۰	-۰/۱۴۷	-۰/۰۵۴	۰/۱۲۶	-۰/۰۳۶	تحرک، حمل و نقل و دسترسی
۰/۰۷۸	-۰/۰۵۰	۰/۰۲۳	۰/۳۷۸	۰/۴۰۲	۰/۱۰۴	امنیت و ایمنی محلّه
۰/۰۳۹	۰/۱۵۷	۰/۳۶۹	۰/۶۸۵	۰/۲۰۱	۰/۰۴۱	کیفیت محیط زیست و فضای سبز
۰/۰۹۹	۰/۳۰۶	۰/۳۶۶	۰/۶۵۱	۰/۰۴۸	۰/۰۲۱	کیفیت محیط زیست و فضای سبز
۰/۰۲۰	۰/۳۵۰	۰/۴۳۵	۰/۳۹۱	۰/۱۱۵	۰/۳۴۷	کیفیت محیط زیست و فضای سبز
-۰/۱۷۹	۰/۲۱۱	۰/۰۹۱	۰/۲۰۴	۰/۵۵۷	۰/۳۴۹	قابلیت پیاده روی و دوچرخه سواری
-۰/۰۱۶	-۰/۲۶۵	۰/۲۸۰	۰/۰۳۶	۰/۱۴۶	۰/۵۳۹	تعامل اجتماعی و مشارکت شهروندی
۰/۰۹۷	-۰/۰۰۲	۰/۱۷۹	۰/۱۷۳	۰/۶۲۹	۰/۱۷۷	قابلیت پیاده روی و دوچرخه سواری
-۰/۱۱۶	-۰/۱۹۹	۰/۲۶۶	-۰/۰۴۴	۰/۷۳۲	۰/۱۴۶	امنیت و ایمنی محلّه
-۰/۰۶۴	-۰/۰۵۷	-۰/۰۷۰	۰/۱۱۶	۰/۶۹۱	۰/۳۰۹	امنیت و ایمنی محلّه
۰/۲۱۵	-۰/۲۲۴	۰/۱۷۶	۰/۱۵۴	۰/۴۱۱	۰/۴۴۰	تعامل اجتماعی و مشارکت شهروندی
-۰/۰۷۷	۰/۰۱۱	۰/۰۱۴	۰/۲۹۲	۰/۵۸۲	۰/۳۹۴	قابلیت پیاده روی و دوچرخه سواری
۰/۰۴۵	۰/۲۷۴	۰/۳۰۱	۰/۵۱۰	۰/۴۴۳	۰/۱۷۱	تنوع عملکردی و خدمات محلّه‌ای
-۰/۰۷۷	۰/۰۱۱	۰/۰۹۵	-۰/۰۲۰	۰/۴۰۹	۰/۶۰۳	تنوع عملکردی و خدمات محلّه‌ای
۰/۰۴۰	-۰/۰۰۴	۰/۰۸۸	۰/۰۵۷	۰/۱۶۳	۰/۷۳۰	تنوع عملکردی و خدمات محلّه‌ای
۰/۰۳۲	۰/۱۳۲	۰/۲۸۶	۰/۲۱۵	۰/۰۵۲	۰/۶۲۶	ادراک محیطی و زیبایی شناسی
۰/۱۵۵	۰/۰۷۱	۰/۵۰۷	۰/۲۲۰	۰/۱۲۳	۰/۳۶۳	ادراک محیطی و زیبایی شناسی

۰/۰۱۸	۰/۱۰۹	۰/۸۳۱	۰/۱۸۷	۰/۰۵۵	۰/۲۱۴	مکان سوم و فضاهای شادی آفرین
-۰/۰۹۶	۰/۱۹۰	۰/۸۱۹	۰/۱۲۵	۰/۲۰۱	۰/۱۲۳	مکان سوم و فضاهای شادی آفرین
-۰/۲۱۴	-۰/۱۴۹	۰/۰۷۲	۰/۵۴۴	۰/۱۱۶	۰/۴۰۷	تعامل اجتماعی و مشارکت شهروندی
-۰/۱۰۰	-۰/۱۰۵	-۰/۰۱۸	۰/۵۷۵	۰/۱۶۰	۰/۴۵۸	مکان سوم و فضاهای شادی آفرین
-۰/۱۱۶	۰/۰۶۵	۰/۱۷۹	۰/۰۱۸	۰/۲۳۳	۰/۵۶۷	حضورپذیری و پویایی فضا
-۰/۱۶۴	-۰/۰۴۴	۰/۱۳۹	۰/۳۶۲	۰/۱۸۹	۰/۴۹۲	حضورپذیری و پویایی فضا
-۰/۱۴۷	۰/۰۴۹	۰/۱۲۰	۰/۳۸۲	۰/۴۲۱	۰/۴۵۰	حضورپذیری و پویایی فضا
-۰/۲۵۲	۰/۲۵۴	۰/۲۸۳	۰/۳۹۴	۰/۳۹۲	۰/۳۹۷	احساس تعلق و رضایت از محله
۰/۸۹۵	۰/۰۱۶	۰/۰۲۷	-۰/۰۲۹	-۰/۰۶۱	-۰/۰۲۵	احساس تعلق و رضایت از محله
-۰/۱۴۱	۰/۱۰۱	۰/۱۹۴	۰/۲۴۶	۰/۳۳۷	۰/۵۶۸	احساس تعلق و رضایت از محله
۰/۰۰۳	۰/۱۸۶	۰/۰۰۷	۰/۳۷۰	۰/۳۰۱	۰/۵۸۲	تحرك، حمل و نقل و دسترسی
۰/۰۸۵	۰/۳۴۱	-۰/۰۶۳	۰/۳۰۷	۰/۳۲۱	۰/۶۱۹	ادراک محیطی و زیبایی شناسی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

تفسیر جدول تحلیل عاملی چرخش یافته برای محله باجک دوم بدین شرح است؛ عامل اول: در این عامل گویه های میزان روابط اجتماعی، حمایت همسایگی در زمان مشکلات، تأمین مایحتاج روزانه در محله، رضایت از تنوع مغازه‌ها، زیبایی نما، پویایی محله، حضورپذیری کودکان و بزرگسالان، رضایت از محله، حس تعلق، رضایت از تعداد حمل و نقل عمومی و پاکیزگی محله دارای بالاترین بارعاملی هستند. در عامل دوم: گویه های میزان روشنایی معابر، قابلیت پیاده روی و دوچرخه سواری، راحتی سالمندان و معلولان، امنیت در ساعات کم رفت و آمد شب، امنیت بانوان، امنیت بازی کودکان دارای بالاترین بارعاملی هستند. در عامل سوم: گویه های روشنایی فضای سبز، کیفیت و اندازه فضای سبز، امکانات تفریحی کودکان در محله، میزان مشارکت همسایگی، وجود حال و هوای شادی در محله و احساس رضایت از محله دارای بالاترین بارعاملی هستند. در عامل چهارم: گویه های رضایت از تعداد و کیفیت مبلمان شهری، کیفیت آسفالت، وجود مکان دنج، وجود فضای پاتوق مانند بالاترین بارعاملی را دارند. عامل پنجم، فاقد بارعاملی

معنادار است. عامل ششم: این عامل یک سازه مستقل مرتبط با وابستگی مکانی، رضایت مندی و میل به ماندگاری است که با مؤلفه احساس تعلق و رضایت از محله، اما به عنوان متغیر مستقل و تک بعدی ارتباط دارد. شش عامل استخراج شده در مجموع ۵۹/۲۶۳ درصد از واریانس کل داده‌ها را تبیین کردند. عامل اول (سرزندگی، خدمات و حس تعلق محله‌ای) قوی‌ترین عامل است و به تنهایی بیش از یک سوم (۳۱/۳۴ درصد) از کل واریانس را دربرمی‌گیرد و نشان می‌دهد که تجربه شادی و رضایت محلی در باجک دوم از هم افزایی روابط اجتماعی و کیفیت خدمات و محیط به دست می‌آید.

جدول ۶- تحلیل عاملی چرخش یافته برای محله پردیسان

گویه‌ها	عامل									
	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
حمل و نقل و دسترسی	۰/۰۸۷	۰/۰۰۶	۰/۰۶۶	-۰/۰۶۵	۰/۰۸۱۲	۰/۰۱۵	۰/۰۸۴	۰/۰۲۹	-۰/۰۲۲	-۰/۰۱۲۰
حمل و نقل و دسترسی	-۰/۰۳۴	۰/۰۱۲۹	۰/۰۷۱	۰/۰۶۹	۰/۰۸۰۳	۰/۰۲۰	۰/۰۱۲	۰/۰۰۹	۰/۰۲۵	۰/۰۲۰۸
امنیت و ایمنی محله	-۰/۰۸۱	۰/۰۷۴۷	۰/۰۷۹	۰/۰۱۲۷	۰/۰۱۲۰	۰/۰۸۱	۰/۰۳۷	-۰/۰۳۱	۰/۰۸۵	۰/۰۱۰۱
کیفیت محیط زیست	-۰/۰۶۰	۰/۰۸۰۷	۰/۰۷۴	۰/۰۹۴	۰/۰۱۰۴	۰/۰۱۷	۰/۰۹۱	-۰/۰۴۲	۰/۰۱۳۱	۰/۰۱۰۹
کیفیت محیط زیست	۰/۰۳۱۴	۰/۰۷۳۳	۰/۰۳۸	-۰/۰۵۶	-۰/۰۷۳	-۰/۰۴۶	۰/۰۵۲	۰/۰۴۷	-۰/۰۵۳	-۰/۰۱۲۸
کیفیت محیط زیست	۰/۰۱۶	۰/۰۳۰۶	۰/۰۲۵۲	۰/۰۲۲۷	-۰/۰۶۷	-۰/۰۳۸	-۰/۰۰۳	۰/۰۲۱۴	۰/۰۰۸	۰/۰۴۵۸
قابلیت پیاده روی و ...	۰/۰۱۶	۰/۰۹۰	۰/۰۲۴۳	۰/۰۲۵۶	-۰/۰۳۹	-۰/۰۱۳	۰/۰۷۴	۰/۰۶۰۸	۰/۰۸۶	۰/۰۱۶۵
تعامل اجتماعی و ...	۰/۰۴۸۱	۰/۰۸۳	۰/۰۳۴۵	۰/۰۱۷۱	۰/۰۲۲۷	-۰/۰۰۸	-۰/۰۹۵	-۰/۰۹۶	-۰/۰۹۰	۰/۰۳۲۶
قابلیت پیاده روی و ...	۰/۰۰۴	۰/۰۰۷	۰/۰۲۷	۰/۰۷۹	۰/۰۳۷	۰/۰۳۶	-۰/۰۱۲	۰/۰۷۵۸	-۰/۰۷۹	۰/۰۱۱
امنیت و ایمنی محله	۰/۰۲۵۰	۰/۰۱۲۴	-۰/۰۴۱	-۰/۰۰۶	۰/۰۱۶۸	۰/۰۱۷۶	۰/۰۱۰۵	۰/۰۱۶۳	-۰/۰۱۳۷	۰/۰۵۱۸
امنیت و ایمنی محله	۰/۰۶۷۵	۰/۰۰۴	-۰/۰۱۳۸	۰/۰۹۷	۰/۰۱۹۲	-۰/۰۲۶	۰/۰۲۱۱	۰/۰۴۰	۰/۰۰۸	۰/۰۰۵۱
تعامل اجتماعی و ...	۰/۰۲۸۸	۰/۰۵۲	۰/۰۲۰۷	۰/۰۲۲۰	۰/۰۱۸	۰/۰۲۲	۰/۰۳۹۳	-۰/۰۱۵۰	۰/۰۱۲۴	-۰/۰۱۰۱۶
قابلیت پیاده روی و ...	۰/۰۴۳۷	-۰/۰۰۳۶	-۰/۰۱۶۳	۰/۰۴۰	۰/۰۲۳۲	۰/۰۲۴۵	۰/۰۲۹۲	۰/۰۱۱	۰/۰۱۲۹	۰/۰۳۹۵
تنوع عملکردی و ...	۰/۰۲۵۹	۰/۰۱۸۹	۰/۰۲۶۶	۰/۰۱۶۸	۰/۰۱۸۱	۰/۰۲۷۰	-۰/۰۴۲	۰/۰۲۲۷	-۰/۰۹۵	-۰/۰۵۲۵
تنوع عملکردی و ...	۰/۰۱۶۸	۰/۰۱۱۲	-۰/۰۰۶۸	۰/۰۷۰۲	-۰/۰۰۶	۰/۰۰۵۹	۰/۰۲۰۵	۰/۰۱۲۲	-۰/۰۲۱	-۰/۰۰۰۸
تنوع عملکردی و ...	-۰/۰۰۵۵	۰/۰۰۰۸	۰/۰۱۵۴	۰/۰۷۸۰	۰/۰۲۰	-۰/۰۰۵	۰/۰۴۶	۰/۰۱۳۲	۰/۰۱۴۵	۰/۰۰۹۳
ادراک محیطی و ...	-۰/۰۱۹۳	۰/۰۱۲۷	۰/۰۱۷۰	۰/۰۴۵۳	۰/۰۰۹۲	۰/۰۸۱	-۰/۰۱۵۳	-۰/۰۰۳۳	۰/۰۳۹۵	-۰/۰۲۱۰
ادراک محیطی و ...	۰/۰۰۹۶	۰/۰۰۵۸	۰/۰۱۹۲	۰/۰۱۴۶	-۰/۰۱۱۸	۰/۰۰۰	۰/۰۹۴	۰/۰۱۱۲	۰/۰۷۰۳	-۰/۰۰۳۹
مکان سوم و ...	-۰/۰۱۱۷	۰/۰۰۹۰	۰/۰۷۵۹	۰/۰۴۰	-۰/۰۱۰	۰/۰۶۰	۰/۰۸۸	۰/۰۷۹	۰/۰۲۳۹	۰/۰۰۳۲

مکان سوم و ...	۰/۱۴۵	۰/۰۷۸	۰/۰۷۷	۰/۱۰۱	۰/۱۶۱	۰/۱۷۰	۰/۰۴۹	۰/۱۰۰	۰/۰۸۵	۰/۱۰۳
تعامل اجتماعی و ...	۰/۳۷۹	۰/۱۰۸	۰/۱۳۷	۰/۰۲۰	۰/۱۲۲	۰/۰۲۴	۰/۱۰۸	۰/۱۲۹	۰/۰۶۲	۰/۰۵۸
مکان سوم و ...	۰/۶۰۶	۰/۱۱۰	۰/۰۵۸	۰/۰۱۷	۰/۰۵۷	۰/۰۳۲	۰/۰۹۴	۰/۰۹۲	۰/۰۳۱	۰/۰۲۱
حضورپذیری و...	۰/۲۵۱	۰/۱۴۷	۰/۲۸۵	۰/۱۲۸	۰/۰۱۹	۰/۰۶۱	۰/۵۲۲	۰/۰۶۸	۰/۰۱۵	۰/۰۸۷
حضورپذیری و ...	۰/۰۰۲	۰/۰۵۰	۰/۰۳۰	۰/۰۵۰	۰/۰۷۱	۰/۰۰۷	۰/۸۰۵	۰/۰۹۱	۰/۰۴۹	۰/۰۵۸
حضورپذیری و ...	۰/۴۶۴	۰/۰۰۹	۰/۲۴۲	۰/۰۶۴	۰/۱۰۰	۰/۰۶۰	۰/۳۵۸	۰/۰۵۲	۰/۰۵۵	۰/۰۵۲
احساس تعلق و ...	۰/۷۵۴	۰/۰۸۰	۰/۰۲۹	۰/۰۵۳	۰/۱۰۵	۰/۰۲۲	۰/۰۲۱	۰/۰۲۹	۰/۰۲۴	۰/۰۳۰
احساس تعلق و ...	۰/۴۴۲	۰/۱۱۲	۰/۰۵۴	۰/۰۷۳	۰/۳۰۵	۰/۴۰۶	۰/۰۵۶	۰/۱۰۸	۰/۰۲۲	۰/۱۵۴
احساس تعلق و ...	۰/۰۱۵	۰/۰۸۹	۰/۱۸۸	۰/۳۸۰	۰/۲۱۵	۰/۲۶۵	۰/۱۱۳	۰/۴۱۴	۰/۲۶۱	۰/۰۹۹
حمل و نقل و دسترسی	۰/۱۴۴	۰/۱۳۹	۰/۱۷۶	۰/۲۹۸	۰/۰۲۹	۰/۶۷۳	۰/۰۶۷	۰/۰۷۶	۰/۰۸۹	۰/۰۳۹
ادراک محیطی و ...	۰/۱۳۸	۰/۰۴۴	۰/۰۵۴	۰/۱۱۱	۰/۱۰۸	۰/۷۴۹	۰/۱۶۴	۰/۲۵۴	۰/۰۷۹	۰/۰۳۸

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

تفسیر جدول تحلیل عاملی چرخش یافته برای محله پردیسان به شرح زیر است:

در عامل اول: گویه‌های تعامل اجتماعی، امنیت بانوان، امنیت بازی کودکان، مشارکت اهالی، حال و هوای شادی، حضورپذیری کودکان، حس رضایت از محله دارای بالاترین بارعاملی هستند. در عامل دوم: گویه‌های وضعیت روشنایی معابر، روشنایی فضای سبز، رضایت از کیفیت، اندازه و تعداد فضای سبز دارای بالاترین بارعاملی هستند. در عامل سوم: گویه وجود مکان دنج و فضای پاتوق مانند در محله بالاترین بار را دارد که با مؤلفه مکان سوم و فضاهای شادی آفرین ارتباط دارد. در عامل چهارم: گویه‌های تأمین مایحتاج روزانه، تنوع مغازه‌ها، زیبایی نما، حس تعلق بالاترین بارعاملی را دارد. در عامل پنجم: گویه‌های رضایت از میزان ترافیک، مشکل پیدا کردن جای پارک، تمایل به تغییر محله در صورت امکان بالاترین بارعاملی را دارد که ترکیبی از مؤلفه‌های تحرک، حمل و نقل و دسترسی، احساس تعلق (هر دو نقش منفی) است. در عامل ششم: گویه‌های وجود امکانات بازی و سرگرمی کودکان در محله بیشترین بارعاملی را دارد. در عامل هفتم: گویه‌های حمایت همسایگی زمان مشکلات، پویایی و سرزندگی محله، حضورپذیری بزرگسالان بیشترین بارعاملی را دارند. در عامل هشتم: گویه‌های قابلیت پیاده روی و

دوچرخه سواری، راحتی سالمندان و معلولین بالاترین بار عاملی را دارند. در عامل نهم: گویه کیفیت آسفالت و جدول کشی دارای بالاترین بارعاملی و در عامل دهم: گویه‌های رضایت از تعداد و کیفیت مبلمان شهری و فضای سبز و امنیت در ساعات کم رفت و آمد شب بالاترین بارعاملی را دارد. تحلیل چرخش یافته واریماکس در محله پردیسان، ۱۰ عامل اصلی را آشکار ساخت که در مجموع ۵۹/۵۹۲ درصد از واریانس کل داده‌ها را تبیین کردند. سوالهای رضایت از تعداد و کیفیت حمل و نقل عمومی و پاکیزگی فضای محله، بار عاملی قابل قبولی بر روی هیچ یک از مؤلفه‌ها نداشتند که نشان می‌دهد یا این متغیرها در پردیسان تفاوت زیادی در بین افراد ندارند، یا این دو مؤلفه برای ساکنان پردیسان تعیین کننده شادی نیستند و یا اینکه مدخل‌های دیگر، نقش پررنگ‌تری دارند و در ساختار عوامل حل نشده‌اند.

جدول ۷- مقایسه نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیره در محله‌های مورد بررسی

مؤلفه	پردیسان	باجک دوم
	ضریب بتا	ضریب بتا
احساس تعلق و رضایت از محله	۰/۱۳۱	۰/۱۲۴
حضورپذیری و پویایی فضا	۰/۱۹۲	۰/۱۴۶
مکان سوم و فضاهای شادی آفرین	۰/۱۸۹	۰/۱۴۸
ادراک محیطی و زیبایی شناسی	۰/۱۶۹	۰/۱۷۸
تنوع عملکردی و خدمات محله‌ای	۰/۱۶۳	۰/۱۲۸
تعامل اجتماعی و مشارکت شهروندی	۰/۱۸۷	۰/۱۲۹
قابلیت پیاده روی و دوچرخه سواری	۰/۱۹۳	۰/۱۵۱
کیفیت محیط زیست و فضای سبز	۰/۱۹۸	۰/۱۵۶
امنیت و ایمنی محله	۰/۱۹۲	۰/۱۳۱
تحرک، حمل و نقل و دسترسی	۰/۱۸۰	۰/۱۰۲

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

به منظور شناسایی سهم هر مؤلفه در تبیین شادی، آزمون رگرسیون چندمتغیره به صورت جداگانه برای هر محله اجرا شده است که نتایج آن در جدول ۷ مشاهده می‌شود. در باجک دوم ضریب بتا به ترتیب در مؤلفه‌های: ادراک محیطی و زیبایی شناسی (۰/۱۷۸)، کیفیت محیط زیست و فضای سبز (۰/۱۵۶)، قابلیت پیاده روی و دوچرخه سواری (۰/۱۵۱) بالاترین مقدار و در مؤلفه‌های احساس تعلق و رضایت از محله (۰/۱۲۴) و تحرک، حمل و نقل و دسترسی (۰/۱۰۲) دارای کم‌ترین مقادیر است. این ضریب در محله پردیسان نیز به ترتیب در مؤلفه کیفیت محیط زیست و فضای سبز (۰/۱۹۸)، قابلیت پیاده روی و دوچرخه سواری (۰/۱۹۳)، حضورپذیری و پویایی فضا (۰/۱۹۲) دارای بیشترین مقدار و در مؤلفه‌های تنوع عملکردی و خدمات محله‌ای (۰/۱۶۳) و احساس تعلق و رضایت از محله (۰/۱۳۱) دارای کمترین مقدار است.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات

به منظور پاسخ به سؤال اول پژوهش؛ که " کدام یک از مولفه‌های طراحی شهری در هر محله نقش موثرتری بر شادی دارند؟"، از آزمون اسپیرمن استفاده شد. زیرا هدف بررسی قدرت و جهت رابطه میان شادی و ۱۰ مؤلفه طراحی شهری است. نتایج نشان دهنده تفاوت‌های ساختاری در الگوی تاثیرگذاری مولفه‌ها بین دو بافت است. در محله باجک دوم مؤلفه حضورپذیری و پویایی فضا، بالاترین قدرت همبستگی را دارد و نشان دهنده اهمیت "حیات عمومی" و "سرزندگی" فضا در این بافت است. مؤلفه تنوع عملکردی و خدمات محله‌ای رتبه دوم را دارد و ضرورت وجود خدمات متنوع و ترکیبی در مقیاس محله، را نشان می‌دهد. این ضرورت معمولاً در بافت‌های قدیمی بهتر تأمین می‌شود و اهمیت ادراکی بالایی دارد. کمترین همبستگی در باجک دوم مؤلفه تحرک حمل و نقل و دسترسی است که احتمالاً به دلیل آنکه ساکنان به طور طبیعی دسترسی خوبی به مرکز شهر دارند این متغیر تبدیل به یک نیاز بحرانی نشده است. در نتیجه الگوی تاثیرگذاری در باجک دوم یک الگوی اجتماعی-کارکردی است. قدرت بالای I (بالای ۰/۸) در سه

مؤلفه اول، نشان می‌دهد که شادی در این بافت، به طور مستقیم با فعالیت‌های انسانی، پویایی و عملکرد ترکیبی فضاها و عمومی گره خورده است. به عبارت دیگر، عامل اصلی شادی در باجک دوم، "زنده بودن و پاسخگو بودن فضا به نیازهای روزمره" است. در حالی که در پردیسان مؤلفه امنیت و ایمنی شهری بالاترین همبستگی را دارد و نشان دهنده "نیاز حیاتی و بحرانی" در این بافت است. فقدان امنیت ادراکی (به ویژه در فضاهای خلوت و شب) مانع اصلی شادی است. مؤلفه دوم تعامل اجتماعی و مشارکت شهروندی است که نشان دهنده ضعف شدید در سرمایه اجتماعی و روابط همسایگی است. مؤلفه احساس تعلق و رضایت از محله، کمترین همبستگی را در پردیسان دارد؛ این امر تاییدی است بر فرضیه قدمت سکونت پایین و ضعف هویتی در بافت‌های اقماری که در این محله وجود دارد. در نتیجه الگوی تاثیرگذاری در پردیسان یک الگوی امنیت-اجتماعی است. ضریب r در این محله به طور قابل ملاحظه‌ای پایین تر از باجک دوم است. این تفاوت نشان می‌دهد که در پردیسان، رابطه بین طراحی شهری و شادی، به اندازه باجک دوم قوی و مستقیم نیست و موانع دیگر (نظیر ضعف اجتماعی و عدم حس تعلق) باید رفع شود. تفاوت در رتبه بندی‌ها و قدرت همبستگی، نشان دهنده ناهمگونی در الگوی نیاز و تقاضا در دو بافت است.

-به منظور پاسخ به سؤال دوم پژوهش، اینکه "وزن و اهمیت مولفه‌های مؤثر بر شادی در دو بافت چه تفاوتی دارد؟" از تحلیل عاملی اکتشافی^۱ استفاده شد. میزان واریانس تجمعی دو محله نشان داد که؛ محله باجک دوم با استخراج ۶ عامل و واریانس تجمعی ۵۹/۲۶۳ درصد، ساختار سازه‌ای متراکم‌تر و قدرتمندتری دارد. به این معنا که ساکنان توانسته‌اند حجم زیادی از مولفه‌ها را تنها در ۶ سازه کلیدی فشرده و خوشه‌بندی کنند. این نشان دهنده ساختار ذهنی یکپارچه‌تر و تثبیت شده‌تر در مورد محیط زندگی است، اما محله پردیسان با استخراج ۱۰ عامل، دارای واریانس تجمعی ۵۹/۵۹۲ درصد است که به معنای وجود ساختار سازه‌ای متفرق‌تر و ناپایدارتر است. در این محله، آیتم‌ها برای رسیدن به همان سطح تبیین، به ۱۰ عامل جداگانه تقسیم شده‌اند که نشان دهنده عدم انسجام

1. EFA

ادراکی و تفرق آن‌ها است (اهمیت پایین‌تر هر عامل به صورت مجزا). در جدول مرتبط با ماتریس چرخش یافته مؤلفه‌ها در تحلیل عاملی دو محله مشاهده شد که الگوی ساختاری و وزن در محله باجک دوم، یک ساختار اجتماعی-کارکردی قوی است. همانطور که قبلاً در تفسیر این جداول ذکر شد، بیشترین وزن (عامل اول)، به ترکیبی از روابط اجتماعی، کاربری‌های روزمره و سرزندگی کالبدی اختصاص دارد، که نشان می‌دهد ساکنان باجک دوم، طراحی شهری را به مثابه یک "سیستم زنده و متصل" می‌بینند که در آن، کاربری و اجتماع از هم جدا نیست. تفسیر همین جدول در پردیسان نشان می‌دهد که الگوی ساختاری و وزن دهی آن، ساختاری تفکیک شده و نیاز-محور است و بیشترین وزن (عامل ۱) به مولفه‌هایی مانند امنیت و جبران کمبودهای اجتماعی اختصاص دارد. برخلاف باجک، در پردیسان مولفه‌های کالبدی (روشنایی، فضای سبز) به طور جداگانه خوشه بندی شده‌اند. در نتیجه ساکنان پردیسان، فضاهای خود را بسیار تفکیک شده و براساس نیازهای برطرف نشده (مانند نیاز به امنیت یا نیاز به پاتوق) درک می‌کنند، به این معنا که در این محله، هر نقص کالبدی به عنوان یک مشکل مجزا ادراک می‌شود، نه بخشی از یک کل. پس در پاسخ به تفاوت کلیدی «اهمیت مؤلفه‌ها» در سؤال دوم مشخصاً می‌توان گفت که در باجک دوم، طراحی شهری به عنوان یک مفهوم جامع درک می‌شود، اما در پردیسان طراحی شهری به عنوان یک مجموعه از اجزای جداگانه که هر کدام نیازمند رسیدگی هستند، درک شده است و در ارتباط با «وزن مؤلفه‌ها» نیز در باجک دوم، زندگی فعال وزن دارد؛ ولی در پردیسان، امنیت در محیط اجتماعی وزن اصلی را می‌کشد.

-پاسخ به سؤال سوم "تفاوت‌های ساختاری و اجتماعی دوبافت چگونه به تفاوت در مؤلفه‌های شادی منجر شده است؟" با مقایسه تطبیقی سلسله مراتب وزنی مؤلفه‌ها یعنی نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیره با ویژگی‌های کالبدی و اجتماعی هر محله به دست می‌آید. همان طور که در نمودارهای دموگرافیکی مشاهده شد؛ قدمت سکونت در باجک دوم بسیار بالا (تا ۶۰ سال) و در پردیسان حداکثر ۲۳ سال است. در نتیجه می‌توان گفت، ساختار اجتماعی در باجک دوم، با سرمایه اجتماعی قوی و نهادینه شده است اما در

پردیسان، ضعیف و نوپا است. الگوی مصرفِ فضا براساس گروه‌های سنی غالب در این دو محله (گروه سنی میان سال در باجک دوم و جوان در پردیسان)؛ تمرکز بر فضاهای خانواده محور و پایدار در باجک دوم و تمرکز بر فضاهای پویا و مدرن در پردیسان است. همچنین می‌توان گفت الگوی تقاضا در پردیسان با توجه به تحصیلات غالب ساکنانش در مقطع دیپلم؛ احتمالاً گروه‌های کم درآمدتر و جدیدتر را شامل می‌شود که نیازهای اولیه کالبدی برای آن‌ها اولویت دارد. از منظر کالبد فضا نیز محله باجک دوم با تراکم بالا، معابر باریک و فرسودگی نسبی قاعداً با چالش‌های کیفی، و پردیسان با تراکم کمتر، معابر عریض‌تر و ساختار نوساز در گیر مشکلات هویتی و فاصله‌ای است.

جدول ۸- تبیین تفاوت در سلسله مراتب مؤلفه‌های شادی بر اساس نتایج رگرسیون چندمتغیره و ضریب بتا

مؤلفه	وزن در پردیسان (بافت جدید)	وزن در باجک دوم (بافت قدیمی‌تر)	تبیین ساختاری تفاوت
فضای سبز و پیاده روی	رتبه ۱ و ۲ (بتا ۰/۱۹۳)	رتبه ۲ و ۳ (بتا ۰/۱۵۶)	اصل جبران نیاز کالبدی: پردیسان با وجود نوساز بودن، در تأمین فضای سبز با کیفیت و معابر پیاده امن و پیوسته دچار چالش است. بنابراین ساکنان وزن بسیار بالایی به این نیازهای برطرف نشده داده‌اند.
امنیت و تعامل اجتماعی	رتبه ۴ و ۶	رتبه ۶ و ۷	اصل تقاضای اجتماعی: در پردیسان، به دلیل قدمت سکونت کم و ضعف سرمایه اجتماعی، مؤلفه‌های تعامل و امنیت (که معمولاً در بافت‌های قدیمی تثبیت شده‌اند) برای ساکنان بسیار حیاتی هستند.
حس تعلق	رتبه ۱۰ (بتا ۰/۱۳۱)	رتبه ۹ (بتا ۰/۱۲۴)	اصل اشباع/فقدان: در باجک دوم، حس تعلق اشباع شده و دیگر اولویت اصلی نیست. در پردیسان، این حس به دلیل نبود هویت محلی قوی، ضعیف است. بنابراین تأثیر کمتری در شادی دارد.
ادراک محیطی و زیبایی شناسی	رتبه ۸ (بتا ۰/۱۶۹)	رتبه ۱ (بتا ۰/۱۷۸)	اصل حفظ مزیت: در باجک دوم، به دلیل وجود بافت میانی، زیبایی شناسی بالاترین وزن را دارد. ساکنان از مزیت بصری محیط آگاه هستند و آن را منبع شادی می‌دانند.

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

در نتیجه الگوی پردیسان (بافت برنامه ریزی شده)؛ الگوی جبران نیازهای پایه و کالبدی است. ساکنان پردیسان، به دلیل نوساز بودن، جمعیت جوان و فقدان روابط عمیق اجتماعی (مهاجران)، به دنبال رفع خلاهای کالبدی (فضای سبز و پیاده روی) و ساختن محیط‌های امن و اجتماعی (امنیت و مکان سوم) هستند. اولویت آن‌ها با مؤلفه‌هایی است که کیفیت محیط زیست و آسایش فیزیکی را تضمین می‌کنند. اما الگوی باجک دوم (بافت توسعه تدریجی)؛ الگوی حفظ مزیت و ارتقاء کیفی است. ساکنان این محله، به دلیل سرمایه اجتماعی قوی و تثبیت شده (مدت سکونت بالا)، دغدغه کمتری در مورد تعلق یا تعامل دارند. اولویت آن‌ها بر حفظ زیبایی محیط (ادراک محیطی) و بهبود مؤلفه‌های کیفی است که کیفیت زندگی شهری را ارتقا دهد. طراحی شهری مؤثر باید نیازهای محوری هر بافت را هدف قرار دهد بدین معنی که باید در بافت‌های جدید، تمرکز بر تأمین زیرساخت‌های زیستی-کالبدی و تقویت امنیت و تعاملات اجتماعی و در بافت‌های میانی و قدیمی، تمرکز بر حفظ مزیت‌های بصری و ارتقاء کیفی محیط‌های اجتماعی موجود باشد.

پیشنهادهای زیر براساس نیازهای محوری که در هر بافت با بالاترین وزن آماری شناسایی شده‌اند ارائه می‌گردد. پیشنهادات اولویت دار برای محله پردیسان؛ ۱- افزایش دسترسی و کیفیت: با توجه به اولویت این دو مؤلفه در پردیسان، بازطراحی فضاهای سبز موجود با تاکید بر مبلمان شهری و پیوستگی و اتصال معابر پیاده به خدمات اصلی و تأمین روشنایی مناسب. ۲- تقویت امنیت ادراکی و مکان‌های سوم: ایجاد مکان‌های سوم (عامل ۳ در تحلیل عاملی اکتشافی) و فضاهای نیمه عمومی کوچک در مجاورت بلوک‌های آپارتمانی برای افزایش تعاملات خودانگیخته و تقویت نظارت طبیعی. ۳- تقویت هویت: برگزاری رویدادهای محله‌ای در فضاهای مشترک و تعریف نشانه‌های کالبدی برای محله جهت هویت بخشی، به دلیل ضعف این متغیر. پیشنهادات اولویت دار برای محله باجک دوم؛ ۱- طرح‌های نماسازی و سیما و منظر: بازسازی نماهای قدیمی، نورپردازی مناسب شبانه و حذف عناصر بصری مزاحم در معابر اصلی. ۲- ساماندهی زیرساخت‌های خرد:

تحلیل تطبیقی وزن مؤلفه‌های طراحی شهری مؤثر بر شادی، ... قائم‌پناه و همکاران | ۲۳۱

اصلاح و به روزرسانی کیفیت آسفالت، جدولکشی و مبلمان شهری (عامل ۴ در تحلیل عاملی اکتشافی). ۳- تثبیت کارکردی: حفظ و تقویت تنوع عملکردی در سطح محله.

سپاسگزاری

از همه افراد برای مشاوره علمی در این مقاله سپاس گزاریم.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که در انجام این پژوهش هیچ گونه تعارض منافی برای ایشان وجود نداشته است.

ORCID

Narjes Ghaempanah

Mahshid Sehzadeh

Mohammad Saeid Izadi

<http://orcid.org/0000-0002-6779-3661>

<http://orcid.org/0009-0006-1026-3375>

<http://orcid.org/0000-0003-3672-2702>

منابع

- ابرکار، ت.، ابرکار، م.، الیاسی، ا. (۱۴۰۰). ارزیابی شاخص‌های کالبدی فضاهای شهری بر تحقق پذیری شهرشاد (مطالعه موردی: منطقه یک شهر تهران)، *جغرافیا و روابط انسانی*، دوره ۴(۳)، ۹۶-۱۲۱.
- باقری بهشتی، آ.، لقمانی، ح. (۱۳۹۹). واکاوی معیارهای مؤثر بر شهر شاد (نمونه موردی: منطقه ۲ تهران)، *شهرسازی ایران*، دوره ۳(۵)، ۲۴-۳۳.
- بردی مرادنژاد، ر.، کریم‌زاده، ع. (۱۴۰۲). تبیین عوامل مؤثر بر خلق شهر شاد با رویکرد معادلات ساختاری مطالعه موردی: شهر بهبهان. *نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، سال پانزدهم (۴)، ۷۸-۹۶.
- رضاعلی، م.، نظری، و.، غلامی، م.، و صمدیا، م. (۱۴۰۰). بررسی عوامل اثرگذار در ایجاد شهر شاد نمونه موردی: شهر همدان. *نشریه آمایش جغرافیایی فضا*، (۳۹)، ۶۷-۱۸۲.
- سجاد مهابادی، ن.، مختار زاده، ص. (۱۴۰۱). تحلیل و ارزیابی شهر شاد در شهر جدید فولادشهر در راستای پایداری محلات شهری. *فصلنامه توسعه پایدار شهری*، سال سوم (۶)، ۱۹-۳۴.
- قائم‌پناه، ن.، مولوی، ا.، و امیدواریان، م. (۱۴۰۲). بازشناسی شاخص‌های عینی-کالبدی در زیبایی شناسی جداره شهری با اولویت‌بندی ادراکات فردی (موردپژوهی: پیاده راه ارم، شهر قم). *فصلنامه برنامه ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای*، (۲۶)، ۸۷-۱۱۶.

- Fainstein, S. S. (2014). The just city. *International journal of urban sciences*, 18(1), 1-18.
- Frey, B. S; Stutzer, A. (2012). The use of happiness research for public policy. *Social choice and welfare*, 38(4), 659-674.
- Gehl, j. (2010). *Cities for people*. Island press.
- Hoogerbrugge, M. J., & Burger, M. J. (2024). "Neighborhood satisfaction, subjective well-being, and the role of local conditions: A multi-level analysis." *Urban Studies*, 61(3), 503-521.
- Kourtiti, K., Nijkamp, p., & Suzuki, s. (2022). Smart urban futures: Well-being, resilient cities and urban analytics. *Sustainability*, 14(5), 2821. <https://doi.org/10.3390/su14052821>

- Kytta, M., Broberg, A., Haybatollahi, M., & Schmidt-Thome, K. (2016). Urban happiness: context-sensitive study of the social sustainability of urban settings. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 43(1), 34-57.
- Layard, R. (2005). *Happiness: Lessons from a new science*. Penguin press.
- Lee, S.; Moon, H.; Choi, Y.; Yoon, D.K. (2018). Analyzing thermal characteristics of urban streets using a thermal imaging camera: A Case Study on Commercial Streets in Seoul, Korea. *Sustainability*, 10, 519.
- Li, C. Y., Ng, M. K., Leung, J. L., Yeung, T. C. A., Cheng, C. H. A., & Kwan, M.-P. (2023). Sense of place, subjective well-being, and the influence of housing and neighbourhood: A comparative study of two marginalised districts in Hong Kong. *Wellbeing, space and society*, Article 100153. <https://doi.org/10.1016/j.wss.2023.100153>
- Mehta, V. (2019). Streets and Social Life: A Framework for Evaluating Public Space. *Journal of Urbanism*, 12(3), 297-318.
- Montgomery, c. (2013). *Happy City: Transforming our lives through urban design*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Mouratidis, K., & Yiannakou, A. (2022). What makes cities livable? Determinants of neighborhood satisfaction and neighborhood happiness in different contexts. *Land use policy*, 112, Article 105855.
- Oldenburg, R. (1999). *The great good place: Cafes, Coffee shops, Bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*. New York: Marlowe & Company.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Okulicz-Kozaryn, A. (2017). Happiness and urban design: how the built environment shapes well-being. *Urban Studies*, 54(4), 975-993. <https://doi.org/10.1177/0042098016634600>
- Refisch, M., Kurz, K., & Hartmann, J. (2024). Urban green space usage and life satisfaction during the Covid-19 pandemic. *Applied Research in Quality of life*, 19, 1139-1171. <https://doi.org/10.1007/s11482-024-10279-z>
- Samavati, S., & Veenhoven, R. (2024). Happiness in urban environments: what we know and don't know yet. *Journal of Housing and the Built Environment*, 39(3), 1649-1707. DOI: 10.1007/s10901-024-10119-4
- Scannell, L., & Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of environmental psychology*, 30(1), 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.09.006>
- Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish: A vivionary new understanding of happiness and well-being*. Free Press.

- Sirgy, M. J., & Cornwell, T. (2002). How neighborhood features affect quality of life. *Social Indicators Research*, 59(1), 79-114.
<https://doi.org/10.1023/A:1016021108513>
- Soja, E. W. (2010). Cities and states in geohistory. *Theory and society*, 39(3-4), 361-376. <https://doi.org/10.1007/s11186-010-9113-5>
- Van den Berg, A.E., & Custers, M. H. G. (2011). Gardening promotes neuroendocrine and affective restoration from stress. *Journal of health psychology*, 16(1), 3-11. <https://doi.org/10.1177/1359105310365577>

استناد به این مقاله: قائم پناه، نرجس؛ صبحی زاده، مهشید و ایزدی، محمدسعید. (۱۴۰۵). تحلیل تطبیقی وزن مؤلفه‌های طراحی شهری موثر بر شادی در دو بافت ناهمگون شهر قم: محله‌های باجک دوم و پردیسان فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای، ۱۱(۳۸)، ۲۰۱-۲۳۴.

Urban and Regional Development Planning is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.